जनी त्रि० जनानवति अव–क्विप् अठि दृद्धिः। जनरक्षके।

जन्तु पु० जन–तुन्। १जननशीले प्राणिनि अमरः अविद्यादोषात् देहात्माभिमानिनि २जीवे। "एतेषामेव जन्तूनां भार्य्यात्वमुपयान्ति ताः" मनुः। "ज्ञानमस्ति समस्तस्य जन्तोर्विषयगोचरे" देवीमा० "स्वेदजाः कृमयः प्रोक्ता जन्तवश्च यथाक्रमम्" भा० आश्व० ११३६श्लो०। सोमकस्य नृपस्य भार्य्यायते जायमाने पुत्रभेदे "युधिष्ठिरासीन् नृपतिः सोमको नाम धार्म्मिकः" इत्युपक्रमे "कदाचित्तस्य वृद्धस्य घटमानस्य यत्नतः! जन्तुर्नाम सुतस्तस्मिन् स्त्रीयते समजायत" इत्युक्त्वा "तस्य राज्ञ एकपुत्रत्वदुःखनिवारणाय लोमशेन वह्नौ जन्तुवपाया हवने कृते जन्तुपूर्वकं पुत्रशतं स्त्रीयते तस्माजायत इत्युक्तम् भा० व० १२७। २२८अ०। जन्तूपाख्याने दृश्यम्। ४मनुष्ये त्र्य०व०" निघण्टुः।

जन्तुक पु० जन्तु+स्वार्थे क। जन्तुशब्दार्थे जन्तुनृपस्य गोत्रापत्यम् इञ्। जान्तुकि तद्गोत्रापत्ये उपका०बहुत्वे तस्य इञो लुक् द्वन्द्वे अद्वन्द्वे च। जन्तुक २तद्गोत्रापत्येषु ब० व०।

जन्तुकम्बु पु० जन्तुरूपः कम्बु। कृमिशङ्खे राजनि०।

जन्तुका स्त्री जन्तुभिः कायति प्रकाशते कै–क। १लाक्षायां, तस्याहि कीटैः प्रकाशः। २नाभीहिङ्गुनि च राजनि०।

जन्तुघ्न पु० जन्तून् कृमीन् हन्ति हन–क। १बीजपूरे। राजनि० २प्राणिघातके त्रि०। ३विड़ङ्गे, ४हिङ्गुनि च न०। शब्दमा० ५विड़ङ्गे स्त्री ङीप् राजनि०। [राजनि०।

जन्तुनाशन न० जन्तून् नाशयति नश–णिच्–ल्यु। हिङ्गुनि

जन्तुपादप पु० जन्तुप्रधानः पादपः। कोषाम्रवृक्षे राजनि०।

जन्तुफल पु० जन्तवः फलेऽस्य। उदुम्बरे अमरः। [त्रितौ।

जन्तुमती स्त्री जन्तवः सन्त्यस्यां बाहुल्येन मतुप् ङीप्।

जन्तुमारी स्त्री जन्तून् कृमीन् मारयति मृ–णिच्–अण् उप०गौ०ङीप्। निम्बूके (निमकी)। राजनि०। [त्रिका०।

जन्तुला स्त्री जन्तून् कीटान् लाति ला–क। काशतृणे

जन्तुहन्त्री स्त्री जन्तून् हन्ति हन–तृच् ङीप्। १विड़ङ्गे राजनि० २जन्तुनाशके त्रि०।

जन्त्व त्रि० जन–कृत्यार्थे त्वन्। जनितव्ये "यज्जातं यच्च जन्त्वम्" ऋ० ८।८९।६। "जन्त्वम् जनितव्यम्" भा०

जन्म न० जन–बा० मन्। जन्मनि भरतः।

जन्मकील न० जन्मनः कील इव रोचकत्वात्। विष्णौ त्रिका०

जन्मतिथि पु०स्त्री जन्मनस्तिथिः। जन्मकालिकतिथिसजातीयतिथौ स्त्रीत्वे वा ङीप् तत्र कृत्यानां गौणचान्द्रेणैव कर्त्तव्यता। तद्विधानादि त्रि० त० दर्शितं यथा

"तच्च मलमासे न कर्त्तव्यं चान्द्रमासीयत्वेन सावकाशत्वात्। नच तस्य सौरमासीयत्वं तथात्वे तन्मासे तत्तिथेः कदाचिदप्राप्तौ तद्वर्षे तत्कृत्यलोपापत्तेः नचेष्टापत्तिः प्रतिसंवत्सरन्तद्विधानात् यथा ब्रह्मपुराणं गर्गश्च "सर्वैश्च जन्मदिवसे स्नातैर्मङ्गलपाणिभिः। गुरुदेवाग्निविप्राश्च पूजनीयाः प्रयत्नतः। स्वनक्षत्रञ्च पितरौ तथा देवः प्रजापतिः। प्रतिसंवत्सरञ्चैव कर्त्तव्यश्च महोत्सवः"। स्नातैस्तिलस्नातैः तथाच तत्तिथिमधिकृत्य 'तिलोद्वर्त्ती तिलस्नायी तिलहोमी तिलप्रदः। तिलभुक् तिलयायी च षट्तिलो मावसीदति।' प्रजापतिर्ब्रह्मा। मङ्गलपाणिभिः अभिप्रेतार्थसिद्धिर्मङ्गलं तद्धेतुतया गोरोचनादिकमपि मङ्गलं तेन गुग्गुल्वादिपाणिभिरित्यर्थः। तथाच कृत्यचिन्तामणौ 'गुड़दुग्धतिलान्नाद्यैर्ब्राह्मणान्वेव बन्धनम्। गुग्गुलुं निम्बसिद्धार्थं दूर्वागोरोचनायुतम्। संपूज्य भानुविघ्नेशौ महर्षिं प्रार्थयेदिदम्। चिरजीवी यथा त्वं भो भविष्यामि तथा मुने!। रूपवान् वित्तवांश्चैव श्रियायुक्तश्च सर्वदा। मार्कण्डेय! महाभाग! सप्तकल्पान्तजीवन!। आयुरिष्टार्थसिद्ध्यर्थमस्माकं वरदो भव"। स्वनक्षत्रमिति स्वनक्षत्रं अश्विन्याद्यन्तर्गतजन्मकालीननक्षत्रं नामकरणे तथादर्शनात् वक्ष्यमाणब्रह्मपुराणोक्तप्रणवादिनमोऽन्तेन नाम्नैव पूजाविधानाच्च तदज्ञाने स्वनक्षत्राय नम इत्युल्लेख्यम्। पूजायामर्घ्यानन्तरं पाद्यमाह मत्स्यपुराणम् "अर्घ्यं पाद्यादिकन्तत्र मधुपर्कं प्रयोजयेत्।' पाद्यानन्तरमर्घ्यमाह नरसिंहपुराणम्। 'पाद्यं चैव तृतीयया चतुर्थ्यार्घ्यं प्रदापयेत्।' तृतीयया पुरुषसूक्तीयतृतीयया ऋचा उभयक्रमदर्शनादिच्छाविकल्पः इति श्रीदत्तः। श्रीपतिव्यवहारनिर्णये 'नवाम्बरधरो भूत्वा पूजयेन्न चिरायुषम्।' तथा 'हिमुजं जटिलं सौम्यं सुहृदं चिरजीविनम्। मार्कण्डेयं नरो भक्त्या पूजयेत् प्रयतस्तथा। ततो दीर्घायुषं व्यासं रामं द्रौणिं कृपं बलिम्। प्रह्लादञ्च हनूमन्तं विभीषणमथार्चयेत्।' रामोऽत्र परशुरामः चिरजीविसाहचर्य्यात् द्रौणिरश्वत्थामा। तथा 'स्वनक्षत्रं जन्मतिथिं प्राप्य सम्पूजयेद्धरः। षष्ठीञ्च दधिभक्तेन वर्षे वर्षे पुनः पुनः'। 'एकैकां देवतां राम! समुद्दिश्य यथाविधि। चतुर्थ्यन्तेन धर्मज्ञ! नाम्ना च प्रणवादिना। होमद्रव्यमथैकैः